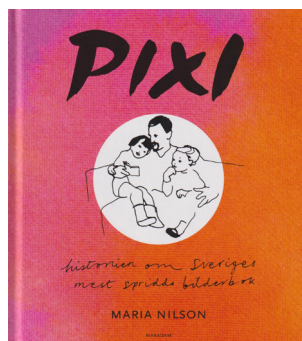

MARIA NILSON

PIXI

Historien om Sveriges mest spridda bilderbok

(Skrifter utgivna av Svenska barnboks-institutet nr 162, Makadam förlag 2022), 213 s.

Vilken Pixibok minns du bäst från din barndom? Frågan är startskottet för *Pixi. Historien om Sveriges mest spridda bilderbok* av Maria Nilson. Boken är resultatet av ett forskningsprojekt som bedrivits tillsammans med Helene Ehriander, och tar avstamp i en diskussion där de båda forskarna jämförde sina barndomsminnen. Som barn fick Nilson ofta frågan "Vill du ha en tablettask eller en Pixibok?" när hon var i matbutiken med sin mamma, och brukade då alltid välja en bok.

Vad är det då som gör denna utgivning så speciell? En typisk Pixibok kännetecknas först och främst av sitt format, de är 10 x 10 centimeter och består av 24 boksidor. Böckerna har formen av små häften som yngre barn själva ska kunna hålla i och hantera utan hjälp (här har förlaget experimenterat med både större och mindre varianter, men dessa får räknas som undantag). Till skillnad från annan barnlitteratur säljs Pixiböcker främst i matbutiker och på Pressbyråer, gärna i små ställ vid disken som inbjuder till impulsköp. Av flera skäl kan de sägas vara ett slags mellanting mellan bok och tidning. Utgivningen är regelbunden – varje månad utkommer åtta titlar – och böckerna finns endast tillgängliga under en begränsad tid. De exemplar som inte säljs skickas tillbaka till förlaget och makuleras. Returerna är betydande – uppgifterna varierar, men mellan 50 och 70 procent av utgivningen skickas tillbaka till förlaget för att förstöras eller skänkas vidare till välgörande ändamål. Det barnvänliga formatet tycks ha inbjudit till omild behandling, kludder och kladd. Pixiböckerna behandlas inte med samma vördnad som dyrare böcker helt enkelt, vilket även det bör ha bidragit till att många äldre titlar kan vara svåra att få tag på.

Så långt böckernas utsida, men vad kännetecknar innehållet i en Pixibok? Enligt Nilson innehåller bokserien ett antal återkommande

genrer, däribland klassiska folksagor, berättelser om förmänskliga djur och historier om barns vardag. Historierna ska vara tydligt avgränsade, så kallade öppna slut passar inte i en Pixibok. Berättelserna är korta och tydliga. De ska helst inte behandla allvarliga ämnen, även om undantag finns. Som möjlig orsak till detta anges att böckerna ofta läses av människor som är på språng, på bussen, stranden eller lekparken, där koncentrationen kanske tryter eller tid saknas för att diskutera svåra och komplicerade ämnen.

Trots att Pixiboken är ett så väl inarbetat koncept på den svenska barnboksmarknaden, har mycket lite skrivits om denna serie före Nilsons studie. Christina Tellgren har diskuterat Pixiboken helt kort i sina två studier om barnboken i skiftet mellan 1960- och 1970-tal (*Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige 1966–72* från 1975, respektive *På barnens bokmarknad. Utgivningen av barn- och ungdomslitteratur i Sverige 1966–1975* från 1982), men sedan finns det inte så mycket mer. *Pixi. Historien om Sveriges mest spridda bilderbok* bygger på en genomgång av arkivmaterial från Svenska barnboksinstitutet, en undersökning där tillgången försvårats av de restriktioner som följde i en viss pandemispår.

Forskningsprojektet är ett välkommet initiativ. Med tanke på de tusentals boktitlar som utgivits under Pixi-flagg sedan seriens tillkomst, föreställer jag mig att det finns många rafflande förlagshistoriska anekdoter att fördjupa sig i. Så får vi reda på att utgivningen av Pixiböcker påbörjades 1953 på initiativ av Carlsens förlag i Danmark. Därifrån spreds konceptet till Sverige och Tyskland. Till en början fanns ett samarbete mellan förlagen i de tre länderna, exempelvis genom att danska och tyska boktitlar översattes till svenska.

Som så ofta i sådana här sammanhang är dokumentationen om den tidigaste utgivningen lite oklar. Uppgifterna om vilken som egentligen var den första svenska Pixititeln går exempelvis isär (var det *Tuff-Tuff Billy* eller *De fem ankungarna*?) Det är inte heller helt tydligt vilket förlag som gav ut de första svenska utgåvorna, eller när serien bytte namn från Mini-böcker till Pixi (någon gång på 1970-talet). Den äldsta boken som tas upp i Nilsons tabell är från 1959, men överlag verkar dokumentationen från de tidigaste åren vara knapphändig.

Författaren har istället valt att främst koncentrera sig på de senaste årens utgivning. Det är i och för sig ett rimligt ställningstagande, inte minst med tanke på tillgången till intervjupersoner. För undersökningen har Monica Stein, Martin Harris, Jens Ahlbom, Stina Wirsén och Sara Hedenberg intervjuats. De har alla arbetat med Pixiböcker, antingen i rollen som redaktör, illustratör eller författare. Det är ett

matnyttigt intervjumaterial som tillför värdefullt stoff till den ibland något torra framställningen. Dock finns tillfällen då resultaten lutar sig väl mycket på utsagor från personer som fortfarande är personligt inblandade i utgivningen. Det gäller exempelvis de avsnitt där redogörelserna för olika marknadsföringskampanjer blir obefogat detaljerade och tangerar konsumentupplysning snarare än analys.

Pixi. Historien om Sveriges mest spridda bilderbok är smakfullt formgiven i ett format som närmar sig det kvadratiska. Omslagsbild, omslagstypografi och illustrationer är skapade av Stina Wirsén, vars kärlek till Pixiboken visar sig både här och i den sympatiska intervju som ingår i Nilsons empiriska material. Stina Wirsén är nog den som mest övertygande lyckas uttrycka Pixibokens speciella lockelse, samt förklara varför denna utgivning visat sig vara så hållbar över tid:

Det finns något demokratiskt med Pixiböcker, menar Wirsén. Även om det finns ett ekonomiskt incitament är det att göra sina böcker tillgängliga, att de sprids till läsare som kanske inte går till biblioteket och som inte har råd med inbundna böcker, som är det viktiga för henne. (75)

Wirsén ligger själv bakom en hel rad Pixiböcker, som hon antingen skrivit och illustrerat själv eller som skapats i samarbete med Carin Wirsén, Stinas mamma.

Avsnitten om Wirsén, liksom de som behandlar utgivningen av Lennart Hellsings böcker med rim och ramsor, rätar ut en del frågetecken rörande författarnas roll i Pixiutgivningen. Det hade varit värdefullt med fler sådana inslag. Det finns många andra författarskap som är tydligt associerade med Pixiboken, men som inte får så stort utrymme i undersökningen. Dit hör exempelvis Jan Lööf, vars böcker utgivits gång på gång i serien. Lööfs författarskap har dessutom förärats en egen box: *Pixibox: 7 böcker av Jan Lööf* från 2015.

Den korta beskrivningen av en samling översatta amerikanska boktitlar från förlaget Rand McNally, väcker också många frågor. Det handlar om ett antal böcker som Carlsen köpt rättigheterna till redan på 1950-talet och som publicerades i Pixi ända in på 1980-talet, men som framstår som märkligt anonyma. Vilka var dessa författare och illustratörer, vars namn ibland saknas i böckerna, och hur såg böckernas tillkomsthistoria ut? Här har Nilson gjort efterforskningar, vilka tyvärr ofta slutat i återvändsgränder.

När Nilson närmar sig diskussionen om Pixibokens position mitt emellan finkultur och populärkultur, blir det i mitt tycke som mest intressant. Även om författaren uppfattar denna distinktion som för-

legad i en samtid där tidigare föraktade genrer tagit plats i de litterära finrummen, är den relevant för att förstå den position som Pixi har intagit inom det litterära fältet. Pixiböckerna lanserades en gång som ett bättre och mer kvalitativt alternativ till de serietidningar som var så illa sedda av dåtidens föräldrageneration. Samtidigt hör det till konceptet att berättelserna ska vara av det mer lättviktiga slaget. De ska vara enkla att komma in i och de ska inte behöva mana till någon djupare reflektion. En av Nilsons intervjupersoner går så långt som att kalla Pixiboken för en "bagatell"!

Denna paradox bekräftas för övrigt av en högst ovetenskaplig rundfrågning som jag genomfört i samband med läsningen av Nilsons bok. Trots att alla som tillfrågades visade sig ha en självklar relation till Pixiböckerna, var det ingen av dem som kunde nämna någon boktitel som gjort särskilt intryck. Det är snarare konceptet Pixi än de enskilda titlarna som haft betydelse för dem. Pixiböcker är böcker som man inte behövt vara så noga med, som man kunnat lämna på toaletten eller rita egna bilder i, utan att behöva vänta sig repressalier från vuxenvärlden. I intervjun med Stina Wirsén förklarar hon detta med att det finns en särskild känsla runt dessa böcker, som snarare handlar om det behändiga formatet och barnets känsla av ägandeskap, än om berättelserna i sig.

Pixi. Historien om Sveriges mest spridda bilderbok är inte särskilt lång. I kortaste laget tycker jag, med tanke på att författaren tar upp flera spännande teman som hade kunnat vidareutvecklas. Mer än en tredjedel av dess 213 sidor upptas av en tabell som listar alla de Pixi-titlar som författaren lyckats identifiera, inklusive nyutgåvor. Denna uppställning är det imponerande resultatet av ett idogt arkivarbete, som kompletterats med egna efterforskningar på auktionssidor och liknande. Som förlagshistoriker saknar jag dock en mer djupgående utredning av de redaktionella ställningstaganden som legat bakom olika utgivningsbeslut. Det gäller särskilt utgivningen lite längre tillbaka i tiden. Vilka diskussioner fördes inom redaktionen när det kom till utgivningen av specifika boktitlar? Vilka utgivningar hade man hoppats på, som inte blivit verklighet?

Jag är medveten om att detta slags frågor ofta är svåra att besvara enbart på basis av arkivmaterial. Redaktionella överväganden bevaras sällan i skriftlig form. Ändå är det just frågor av detta slag som gör förlagshistorisk forskning så spännande. Att våga närma sig dem hade, menar jag, kunnat tillföra mycket till undersökningen. Även om svaren delvis hade behövt baseras på gissningar.

Nilson är noga med att påpeka att denna bok varken är någon fullständig eller slutgiltig Pixistudie. Författaren hintar redan i

inledningen om att boken kommer att följas upp av ytterligare undersökningar av Pixiutgivningen. Dessutom görs återkommande hänvisningar till områden som behöver utredas genom ytterligare "detektivarbete". I slutet av boken ställer Nilson en rad frågor som öppnar för vidare forskning om Pixiutgivningen. Hon efterlyser bland annat fördjupade studier med fokus på distribueringsformer, val av författarskap och relationen till seriens danska och tyska motsvarigheter. Som läsare håller jag med om att sådana studier vore angelägna. Jag blir dock inte helt på det klara över varför inte dessa deckargåtor lösts som en del av denna undersökning.

*Ragni Svensson
Fil. dr. i bokhistoria och lektor i förlagskunskap
Stockholms universitet*